

Пытанні і заданні. 1. Якую будову мае скурна-мускульны мяшок круглых чарвей? 2. Чаму аскарыда не можа выцягваць і скарачаць сваё цела? 3. Раскажыце пра асаблівасці будовы стрававальнай і нервовай сістэм аскарыды чалавечай. 4. Апішыце цыкл развіцця аскарыды чалавечай. 5. Назавіце прыстасаванні круглых чарвей да паразітычнага спосабу жыцця. 6. Як чалавек можа ўберагчыся ад заражэння паразітычнымі чарвямі?

§ 8. Разнастайнасць круглых чарвей

Успомніце: 1. Як шкодзіць людзям аскарыда чалавечая? 2. Якім чынам можна пазбегнуць заражэння паразітычнымі чарвямі?

Умоўна ўсіх круглых чарвей дзеляць на дзве групы: свабоднажывучыя і паразітычныя. Першыя жывуць у глебе і вадзе, а другія паразітуюць на раслінах і жывёлах.

Свабоднажывучыя круглыя чэрві. Гэтая група круглых чарвей складае большую колькасць відаў. Яны невялікія па велічыні — вырастаюць толькі да 3 см. Шмат відаў круглых чарвей жыве ў зямлі, багатай на арганічныя рэчывы. Напрыклад, у глебе, дзе шмат перагною, на 1 м² зямлі знаходзяцца мільёны круглых чарвей. Яны выконваюць важную ролю ў кругавароце рэчываў у прыродзе, а таксама ў глебаўтварэнні.

Свабоднажывучыя круглыя чэрві насяляюць таксама дно мораў і акіянаў. Кормяцца дробнымі водарасцямі, бактэрыямі, рэшткамі раслін. Сярод круглых чарвей сустракаюцца і драпежнікі. У сваю чаргу круглыя чэрві з'яўляюцца кормам для рыб.

Круглыя чэрві — шкоднікі раслін. Існуюць круглыя чэрві-паразіты, якія кормяцца рознымі тканкамі раслін. Яны шкодзяць бульбе, моркве, цыбулі, жыту, аўсу, кукурузе і іншым культурным раслінам. Прадстаўнікі — *сцябловая нематода бульбы* і *сцябловая нематода цыбулі*. Гэта белыя ці светла-жоўтыя чэрві даўжынёй некалькі міліметраў. Размнажаюцца яны з неверагоднай хуткасцю. Увесь цыкл развіцця некаторых відаў гэтых паразітаў складае ўсяго некалькі гадзін. Іх лічынкі могуць захоўвацца ў глебе дзясяткі гадоў.

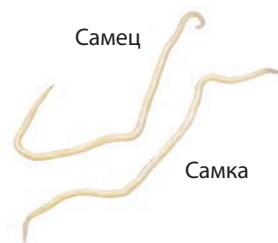

Характэрная асаблівасць раслінаедных круглых чарвей — наяўнасць колюча-сысучага ротавага апарату, які называецца «штылет». Пашкоджваючы ім тканкі раслін, чэрві ўпырскваюць у рану асаблівыя рэчывы, якія раствараюць змесціва клетак. Раствораныя рэчывы ўсмоктваюцца ў стрававальную сістэму чарвяка. Пашкоджаныя часткі раслін звычайна жоўкнуць і адміраюць.

Змагацца з чарвямі — шкоднікамі сельскагаспадарчых культур вельмі цяжка. Неабходна праводзіць розныя аграхімічныя мерапрыемствы, выконваць севазварот, сартаваць у сховішчах клубні і цыбуліны, старанна адбіраць здаровы пасадачны матэрыял.

Круглыя чэрві — паразіты жывёл і чалавека. Акрамя аскарыды чалавечай, існуюць іншыя паразітычныя круглыя чэрві: *аскарыда кашэчая, вастрыца дзіцячая, трыхіна*.

Вастрыца дзіцячая — узбуджальнік хваробы, якая часцей за ўсё сустракаецца ў дзяцей. Гэта маленькі белы чарвяк, самка якога вырастае да 10 мм, а самец — да 5 мм. Форма цела вастрыцы выцягнутая, з заостраным заднім канцом (адсюль назва чарвей). У самцоў задні канец цела загнуты (мал. 20). Палаваспелыя самкі вастрыц адкладваюць яйцы каля анальнай адтуліны дзіцяці. У гэты момант яно адчувае сверб, што прыводзіць да пагаршэння сну. Яйцы вастрыц могуць патрапіць на бялізну, падлогу, мэблю. Прадухіліць заражэнне і самазаражэнне вастрыцай дапамагае строгае выкананне правілаў асабістай гігіены (мыццё рук перад ядой і пасля наведвання прыбіральні), утрыманне ў чысціні жылых памяшканняў і санвузлоў, кіпячэнне і прасаванне сподняй і пасцельнай бялізны.

Мал. 20. Вастрыца дзіцячая

Аскарыда кашэчая паразітуе ў арганізме прадстаўнікоў сямейства Каціныя. Заразіцца могуць як дзікія, так і свойскія жывёлы. У дарослых каткоў наяўнасць паразіта ў арганізме звычайна цяжка вызначыць, бо заўважных сімптомаў няма. У інфіцыраваных кацянят назіраецца затрымка ў росце, недастатковая для адпаведнага ўзросту маса цела. Чалавек таксама можа заразіцца аскарыдай кашэчай, аднак у яго арганізме паразіты не праходзяць увесь цыкл развіцця.

Трыхіна (мал. ф-6) з'яўляецца ўзбуджальнікам трыхіinelёзу. Заразіцца чалавек можа спажываючы мяса, у якім ёсць лічынкі трыхіны. Нават кулінарная апрацоўка не забівае паразіта: лічынкі трапляюць у кішэчнік, хутка дасягаюць палавой спеласці і пачынаюць размнажацца. Лічынкі новага пакалення ўкараняюцца ў сценкі кішэчніка, з крывёй разносяцца па ўсім арганізме чалавека і трапляюць у розныя мышцы. Разбураючы падчас кармлення мышачныя валокны, лічынкі пагаршаюць іх працу і выклікаюць у чалавека пакутлівы боль

у мускулах і суставах. Далей лічынкі скручваюцца ў спіраль і пакрываюцца ахоўнай капсулай. Такім чынам, увесь цыкл развіцця трыхіны праходзіць у арганізме аднаго гаспадара. Пазбегнуць заражэння можна, калі не спажываць мяса, якое не прайшло санітарны кантроль.

Паўторым галоўнае. Большасць круглых чарвей — свабоднажывучыя. Кормяцца яны арганічнымі рэчывамі глебы, тканкамі раслін. Сярод круглых чарвей ёсць драпежнікі. Паразітычныя віды негатыўна ўплываюць на арганізм гаспадара.

Пытанні і заданні. 1. Дзе жывуць свабоднажывучыя круглыя чэрві? 2. Раскажыце пра ролю свабоднажывучых круглых чарвей. 3. Якія круглыя чэрві з'яўляюцца паразітамі раслін? 4. Пералічыце круглых чарвей, якія могуць паразітаваць у арганізме жывёл і чалавека. Як адбываецца заражэнне імі? 5. Якім чынам можна засцерагчы сябе ад заражэння вастрыцай і трыхінай?

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

Асноўныя прыметы прадстаўнікоў тыпу Круглыя чэрві	
Спосаб жыцця	Свабоднажывучы, паразітычны
Агульныя рысы будовы	Цела верацёнападобнае, круглае ў папярочным сячэнні. Поласць цела запоўнена вадкасцю пад ціскам
Покрывы цела	Скурна-мускульны мяшок: многаслойная кутыкула, эпідэлія і падоўжныя мышцы
Стрававальная сістэма	Пярэдні аддзел (рот, глотка), сярэдні аддзел кішэчніка і задні аддзел кішэчніка
Дыхальная сістэма	Адсутнічае. Дыханне аэробнае, у паразітычных відаў анаэробнае
Крывяносная сістэма	Адсутнічае
Нервовая сістэма	Каляглоткавае нервовае кольца і падоўжныя нервовыя ствалы, злучаныя паміж сабой нервовымі перамычкамі
Выдзяляльная сістэма	Два выдзяляльныя каналы
Палавая сістэма	Раздзельнаполая. Развіццё прамое. У многіх паразітычных відаў развіццё непрамое (са стадыяй лічынкі)